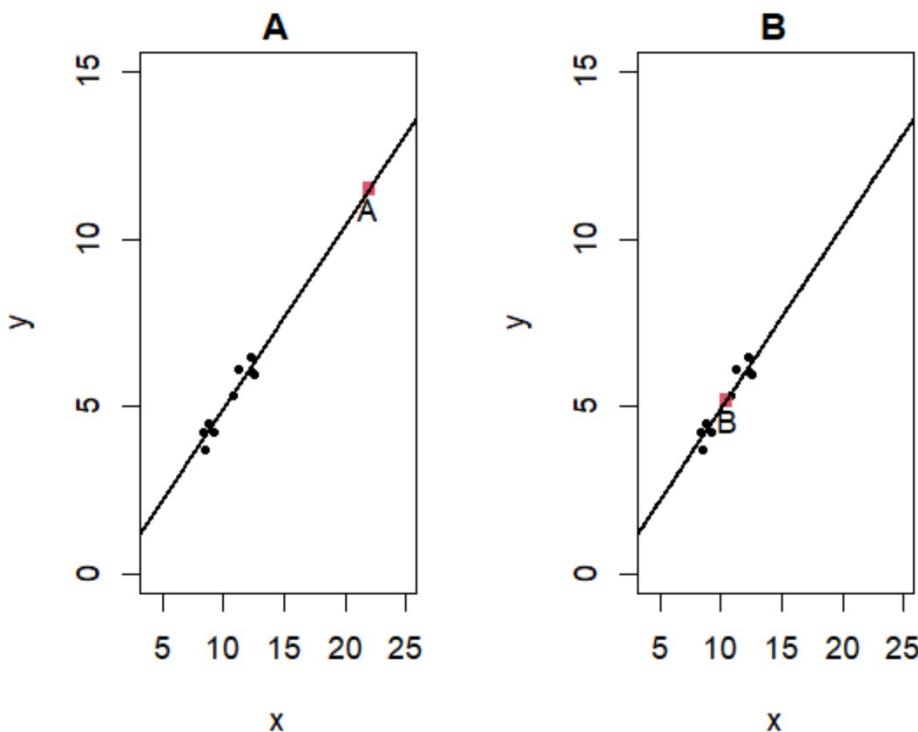

Zadanie 1.

Na wykresach zamieszczonych na poniższym rysunku (Rys.1.1) linie ciągłe przedstawiają proste regresji wyznaczone w oparciu o ten sam zbiór danych Z , do którego nie należą wyróżnione obserwacje A i B (kwadraty w kolorze czerwonym), tj. na wykresie A (lewy) bez obserwacji A, a na wykresie B (prawy) bez obserwacji B. Zarówno punkt A, jak i punkt B leżą na prostej regresji.

Rys.1.1.

a) (1p.) Podaj definicję obserwacji wpływowej (*influential observation*).

b) (2p.) Opisz jedną z metod identyfikacji obserwacji wpływowych.

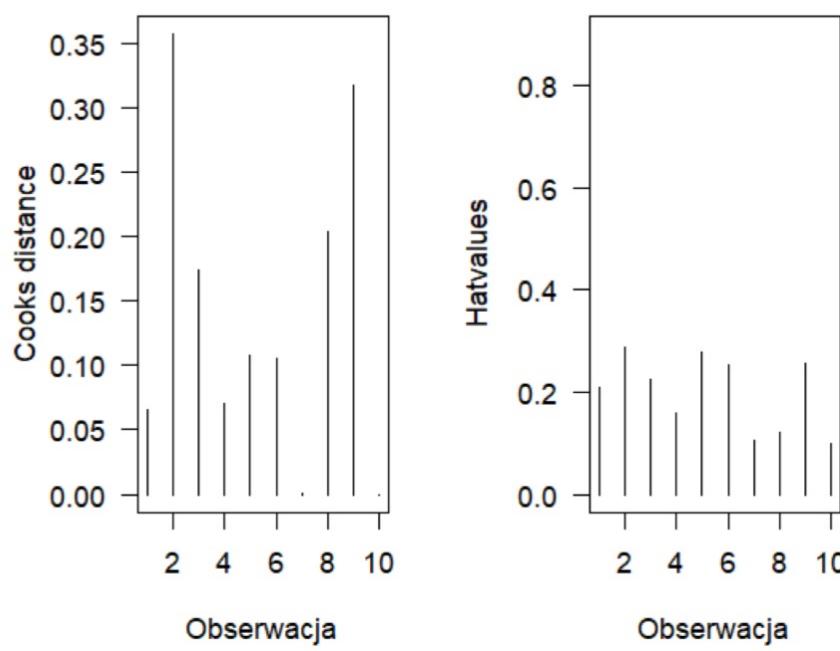
c) (2p.) Oszacowano dwa modele regresji liniowej:

- model A – w oparciu o zbiór danych przedstawiony na rys. 1.1A, tj. zbiór Z łącznie z obserwacją A,
- model B – w oparciu o zbiór danych przedstawiony na rys. 1.1B, tj. zbiór Z łącznie z obserwacją B,

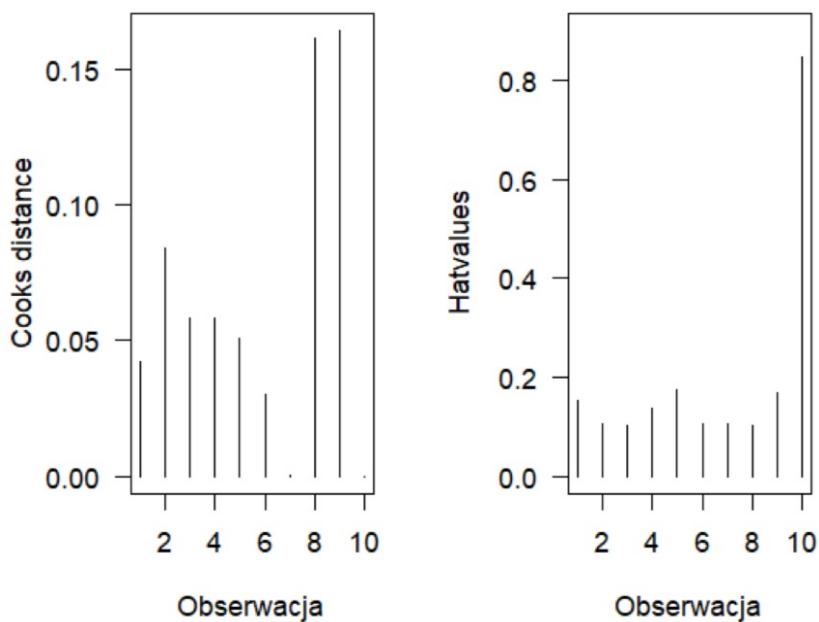
Na rysunkach 1.2 i 1.3 przedstawiono wykresy odległości Cooka (*Cook's Distance*) i dźwigni (*leverages*) dla tych modeli. Wskaż i **uzasadnij**, który z rysunków przedstawia wykresy odpowiadające modelowi A, a który modelowi B.

Uwaga! Na wykresach obserwacja A i obserwacja B ma numer 10.

Rys.1.2

Rys.1.3

a) **Obserwacja wpływowa** to taka, której niewielka zmiana lub pominięcie w zbiorze danych w istotny sposób modyfikuje oszacowania parametrów modelu.

b) Wpływ obserwacji na model można ocenić za pomocą kilku miar:

- **Dźwignia (Leverage)**: Jest to ogólna miara wpływu, zdefiniowana jako wielkość pochodnej i-tej dopasowanej wartości względem j-tej wartości odpowiedzi. Wartości dźwigni, nazywane również hat values, wskazują na potencjalny wpływ obserwacji na dopasowane wartości. Duża dźwignia zazwyczaj oznacza, że cechy danej obserwacji są nietypowe w porównaniu z resztą danych.
- **Odległość Cooka (Cook's Distance)**: Ta miara ocenia, jak bardzo zmienia się cały wektor szacowanych współczynników regresji po pominięciu pojedynczej obserwacji. Mierzy ona odległość między parametrami oszacowanymi na pełnym zbiorze danych a parametrami oszacowanymi na zbiorze z pominiętą i-tą obserwacją. Duże wartości wskazują na obserwacje, które znacznie wpływają na oszacowania współczynników.

c) Model A - rys. 1.3

Model B - rys. 1.2

Dźwignia (Hotvalue) jest miarą tego, jak bardzo wartość zmiennej objinującej dla danej obserwacji odchodzi od średniej wartości tej zmiennej dla całego zbioru danych. Obserwacja 1 odchodzi od reszty obserwacji na rys. 1.1, wysoko wartość hotvalue dla tej obserwacji jest na rys. 1.3.

Zadanie 2.

Opracowano dwa plany taryfikacji: **Plan A** i **Plan B**. Plany te przetestowano na zbiorze liczącym 5 obserwacji. Uzyskano następujące wyniki (tab. 2.1):

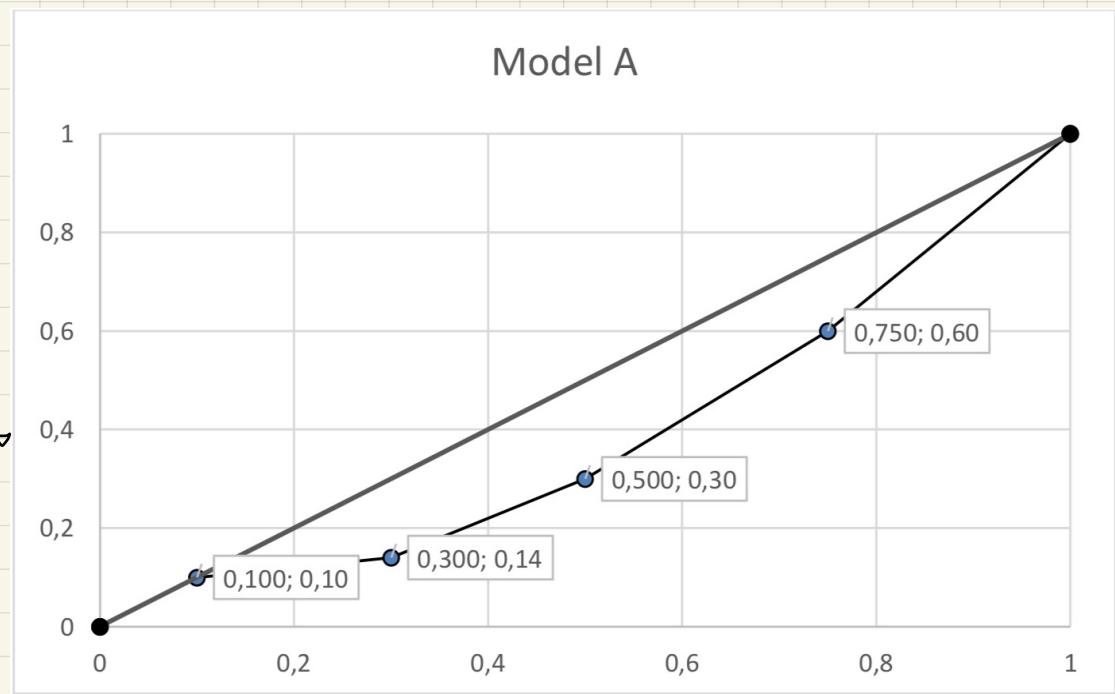
Tab. 2.1

Ryzyko	Ekspozycja	Prognozy		Wartości rzeczywiste
		Plan A	Plan B	
1	1	21	22	20
2	0.4	3	6	5
3	1	15	15	15
4	0.8	9	5	8
5	0.8	4	3	2

- a) (2p.) Narysuj krzywą Lorenza dla **planu A**.
 b) (3p.) Obliczyć współczynnik Giniego dla planu A i B, wiedząc, że pole pod krzywą Lorenza dla **planu A** wynosi: 0.3855, a dla **planu B**: 0.3655. W oparciu o uzyskane wyniki wskaż lepszy plan. Wybór uzasadnij!

a) W poniższym kroku należy uporządkować dane zgodnie według prognoz

Ryzyko	Ekspozycja	Prognoza	Frekwencja	Kumulanty Ekspozycji	Kumulanty Frekwencji	Mediat Kumulant Ekspozycji	Mediat Kumulant Frekwencji
2	0.4	3	5	0.4	5	$\frac{0.4}{4} = 0.1$	$\frac{5}{50} = 0.1$
5	0.8	4	2	1.2	7	$\frac{1.2}{4} = 0.3$	$\frac{7}{50} = 0.14$
4	0.8	9	8	2	15	$\frac{2}{4} = 0.5$	$\frac{15}{50} = 0.3$
3	1	15	15	3	30	$\frac{3}{4} = 0.75$	$\frac{30}{50} = 0.6$
1	1	21	20	4	50	$\frac{4}{4} = 1$	$\frac{50}{50} = 1.0$

Kumulowany ujemek ekspozycji

b) Współczynniki Griniego:

$$G = 1 - 2 \cdot (\text{pole pod hyuną Lorenza})$$

$$G_A = 1 - 2 \cdot 0.3855 = 0.229$$

$$G_B = 1 - 2 \cdot 0.3655 = 0.269$$

Ym wyższa wartość współczynnika Griniego, tym model lepiej reprezentuje ryzyka, czyli skuteczniej oddziela liczbów o niskiej ryzykowności od tych o wysokim.

Preferowany jest plan B.

Zadanie 3.

Liczbę szkód w pewnym portfelu ubezpieczeń AC modelowano z uwzględnieniem dwóch następujących zmiennych objaśniających:

$Plec$ – płeć kierowcy (zmienna jakościowa: K (kobieta), M (mężczyzna)),

$Dystans$ – przebyty dystans w ciągu roku (zmienna jakościowa, przyjmująca dwie kategorie: $D1$ - poniżej 20 tys. km; $D2$ - powyżej 20 tys. km).

Zebrano dane dotyczące liczby szkód zgłoszonych przez 3000 kierowców i przedstawiono je w tabeli 3.1 (w nawiasach podano ekspozycję na ryzyko):

Tab. 3.1

		$Dystans$	
		$D1$ (poniżej 20 tys. km)	$D2$ (powyżej 20 tys. km)
$Plec$	K	15 (200)	197 (1800)
	M	28 (600)	35 (400)

- a) (2p.) Twoim zadaniem jest oszacowanie, w oparciu o te dane, modelu regresji Poissona (z linkiem kanonicznym), z uwzględnieniem obydwu zmiennych objaśniających. Zakoduj zmienne objaśniające, przyjmując jako kategorie referencyjne: K i $D1$. Podaj:

- postać macierzy modelu (*model matrix*),
- wektor zmiennej zależnej (obserwacji)
- wektor przedstawiający ekspozycję na ryzyko.

- b) (3p.) Po oszacowaniu modelu dysponujesz następującymi wynikami:

Coefficients:

```
Estimate Std. Error z value Pr(>|z|)
(Intercept) -2.7174    0.1898 -14.318 < 2e-16 ***
PlecM        -0.2853    0.1631  -1.750 0.08014 .
DystansD2     0.5141    0.1887   2.725 0.00644 **
---
Signif. codes:  0 '****' 0.001 '***' 0.01 '**' 0.05 '*' 0.1 '.' 1
```

(Dispersion parameter for poisson family taken to be 1)

```
Null deviance: 22.75602 on 3 degrees of freedom
Residual deviance: 0.45335 on 1 degrees of freedom
AIC: 28.706
```

Wyznacz resztę Pearsona (*Pearson residual*) dla kobiet (K), które w ciągu roku przebyła dystans mniejszy niż 20 tys. km ($D1$).

Wyjaśnij, dlaczego w przypadku diagnostyki uogólnionych modeli liniowych korzystniejsze jest stosowanie reszt Pearsona zamiast zwykłych reszt (*raw residuals, response residuals*).

a) Macierz modelu :

Należy zakodować zmienne płeć i dystansu mniejymi zero-jedynkowymi oraz uwzględnić wagę wad.

(intercept)	$PlecM$	$DystansD2$
1	0	0
1	0	1
1	1	0
1	1	1

$$\begin{aligned} Plec = K &\Rightarrow x_1 = 0 \\ Plec = M &\Rightarrow x_1 = 1 \\ Dystans = D1 &\Rightarrow x_2 = 0 \\ Dystans = D2 &\Rightarrow x_2 = 1 \end{aligned}$$

- Wektor zm. zaleinij:

L. szkod

15

197

28

35

- Wektor przedstawiający ekspozycji na ryzyko

Eksponycja

200

1800

600

400

- b) metoda Pearsona:

$$v_i^P = \frac{g_i - \hat{\mu}_i}{\sqrt{V(\hat{\mu}_i) / \sigma_i}}$$

Dla rozkładu Poissona, gdzie wariancja jest równa wartości oczekiwanej:

$$v_i^P = \frac{g_i - \hat{\mu}_i}{\sqrt{\hat{\mu}_i}}$$

$\hat{\mu}_i$ - wartość oczekiwana = średnia harmoniczna względniej ekspozycji:

$$\hat{\mu}_i = E_i \cdot \exp \left\{ \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 \right\}$$

W modelu: $\beta_{0c} = K \Rightarrow X_1 = 0$

Dystans = 01 $\Rightarrow X_2 = 0$

$$\hat{\mu}_i = E_i \cdot \exp \left\{ \beta_0 \right\} = 200 \cdot \exp \left\{ -2.7174 \right\} = 13.20936$$

$$v_i^P = \frac{15 - 13.20936}{\sqrt{13.20936}} = 0.4926841$$

W diagnostyce uogólnionych modeli liniowych (GLM) stosowanie reszt Pearsona jest korzystniejsze niż zwykłych reszt (surowych), ponieważ reszty Pearsona mają w przybliżeniu stałą wariancję, co ułatwia ich interpretację i porównywanie.

- **Zwykłe reszty**, definiowane jako $r_i = y_i - \hat{\mu}_i$, mają wadę polegającą na tym, że ich wariancja nie jest stała. W wielu rozkładach z rodziną ED, w tym w rozkładzie Poissona, wariancja zmiennej odpowiedzi zależy od jej wartości oczekiwanej ($\text{Var}(Y_i) = \mu_i$). To oznacza, że im większa jest przewidywana wartość $\hat{\mu}_i$, tym większej wariancji reszty surowej możemy się spodziewać. Utrudnia to ocenę, czy dana reszta jest "duża" – ta sama wartość reszty może być nieistotna dla obserwacji o dużej wariancji, a bardzo znacząca dla obserwacji o małej wariancji.
- **Reszty Pearsona** rozwiązują ten problem poprzez standaryzację. Dzielą one zwykłą resztę przez oszacowane odchylenie standardowe zmiennej odpowiedzi ($\sqrt{\text{Var}(\hat{\mu}_i)}$). Dzięki temu skalowaniu, reszty Pearsona mają (przynajmniej w przybliżeniu) stałą wariancję, niezależną od wartości dopasowanej $\hat{\mu}_i$. Umożliwia to bezpośrednie porównywanie reszt dla różnych obserwacji i ułatwia identyfikację obserwacji odstających oraz sprawdzanie założeń modelowych, takich jak poprawność wybranej funkcji wariancji.

Zadanie 4.

Na podstawie 40-stu obserwacji zebrano następujące dane (symbol (*) oznacza obserwacje cenzurowane z góry):

4 4 4 4* 5* 5* 5* 6 6 6 6 6* 7* 8* 9 9 9 9 9 9* 10* 10* 12* 13
13 13 13 13* 14* 14* 15 15 16* 16* 17* 18*

Niech $S(\cdot)$ oznacza funkcję przeżycia. Wykorzystując te dane:

- (2p.) Wyznacz estymator Kaplana-Meiera dla $S_{40}(6)$.
- (2p.) Oszacuj wariancję estymatora Kaplana-Meiera dla $S_{40}(6)$.
- (1p.) Skonstruuj 95% przedział ufności dla $S(6)$. Wykorzystaj estymację Kaplana-Meiera.

a) Estymator Kaplana-Meiera :

$$\hat{S}_n(y) = \prod_{\substack{i: \\ y_i \leq y}} \left(1 - \frac{s_i}{n_i}\right)$$

i	y_i	s_i	b_i	n_i	$\hat{S}_n(y_i)$
1	4	3	1	40	$1 - \frac{3}{40} = \frac{37}{40}$
2	5	0	5	36	$\frac{37}{40} \cdot (1 - 0) = \frac{37}{40}$
3	6	5	1	31	$\frac{37}{40} \cdot (1 - \frac{5}{31}) = \frac{37}{40} \cdot \frac{26}{31} = 0.77581$

$$\hat{S}_{40}(6) = 0.77581$$

b) Do obliczenia wariancji mierników nowi Greenwoda :

$$\text{Var}(\hat{S}_n(y)) = [\hat{S}_n(y)]^2 \sum_{\substack{i: \\ y_i \leq y}} \frac{s_i}{n_i(n_i - s_i)}$$

$$\text{Var}(\hat{S}_{40}(6)) = 0.77581^2 \cdot \left[\frac{3}{40 \cdot 37} + \frac{5}{31 \cdot 26} \right] = 0.004053783$$

c) Przedział ufności :

$$\hat{S}_n(y) \pm z_{1-\alpha/2} \cdot \sqrt{\text{Var}(\hat{S}_n(y))}$$

$$z_{0.975} = 1.96$$

$$0.77581 \pm 1.96 \sqrt{0.004053783} = [0.637859, 0.913761]$$

Zadanie 5.

Szereg czasowy liczący 123 obserwacje podzielono na zbiór uczący liczący 120 obserwacji ($t = 1, \dots, 120$) i testowy z trzema obserwacjami ($t = 121, 122, 123$). Na podstawie zbioru uczącego rozważano kilka różnych specyfikacji modelu klasy ARIMA i ostatecznie wybrano i oszacowano następujący model AR(1):

```
ARIMA(1, 0, 0) with zero mean
Coefficients:
    ar1
    0.6913
s.e.  0.0647

sigma^2 = 0.7881: log likelihood = -155.8
AIC=315.61   AICc=315.71   BIC=321.18
```

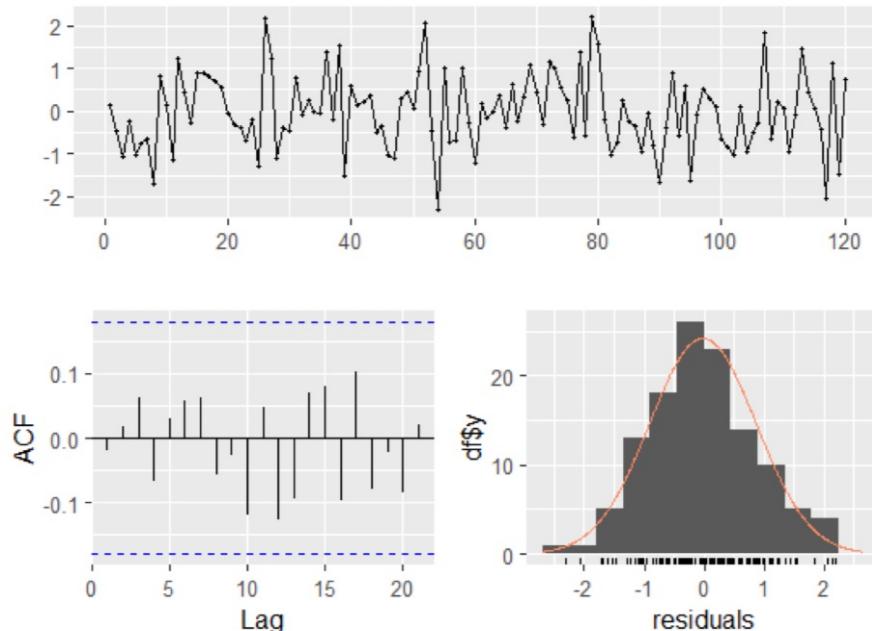
Wartości szeregu dla 4 ostatnich okresów są równe:

t	120	121	122	123
y_t	-0.40	-0.30	-0.18	-0.12

- a) (2p.) Dysponując następującymi wykresami związanymi z analizą reszt oszacowanego modelu (rys. 5.1), oceń poprawność wybranej specyfikacji.

Rys.5.1

Residuals from ARIMA(1,0,0) with zero mean

- b) (1p.) Wyznacz prognozy szeregu na okresy ze zbioru testowego.
c) (2p.) Oceń dokładność wyznaczonych prognoz wykorzystując miernik *MAPE* (*Mean Absolute Percentage Error*).

- a) • Szereg czasowy reszt - wynik reszt modelu w funkcji czasu nie wykazuje żadnych widocznych wzorców. Reszty oscylują losowo wokół zera, co jest pożądana cecha i wskazuje na stażarnowość reszt.
- Funkcja autokorelacji reszt (ACF) - wszystkie współczynniki autokorelacji dla różnych opóźnień (lag) mierzząc się wartością przedziału ufności (najbliższe linie). Oznacza to, że te statystyki nieistotne.

Brak innych autokorelacji w reszcie świadczą o tym, że model dobrze wykonywał zależność serwingu obecne w oryginalnych danych, a reszty mają charakter błędu szumu.

- Histogram rest - ma kształt zbliżony do okrągłego, a rozłożona na niego linijka gestości rozkładu normalnego dobrze go przybliża. Sugeruje to, że rozłożenie o normalności błędów losowych jest spłnione.

$$b) \hat{y}_{121}^P = 0.6913 \cdot (-0.40) = -0.27652$$

$$\hat{y}_{122}^P = 0.6913 \cdot (-0.27652) = -0.1911583$$

$$\hat{y}_{123}^P = 0.6913 \cdot (-0.1911583) = -0.1321477$$

c)

$$MAPE = \frac{1}{m} \sum_{t=1}^m \left| \frac{y_t - \hat{y}_t^P}{y_t} \right|$$

$$MAPE = \frac{1}{3} \left[\left| \frac{-0.30 + 0.27652}{-0.30} \right| + \left| \frac{-0.18 + 0.1911583}{-0.18} \right| + \left| \frac{-0.12 + 0.1321477}{-0.12} \right| \right] =$$

$$= 0.078403232$$

Zadanie 6.

- a) (3p.) Zmienna losowa X ma standardowy rozkład normalny ($X \sim N(0, 1)$). Wykorzystując przesunięty rozkład wykładniczy z parametrem $\lambda = 1$ i odpowiednio dobranym parametrem przesunięcia, wyznacz estymator Monte Carlo wykorzystujący próbkowanie ważone (*importance sampling estimator*) dla prawdopodobieństwa $P(X > 3.5)$.
- b) (2p.) Za pomocą tego estymatora oszacuj $P(X > 3.5)$, wykorzystując następującą próbki wylosowaną z rozkładu jednostajnego (na przedziale $(0, 1)$): 0.8880, 0.4704, 0.11076.

Uwaga! Funkcja gęstości i dystrybuanta rozkładu wykładniczego są następujące:

$$f(x) = \lambda e^{-\lambda x}, F(x) = 1 - e^{-\lambda x}, x \geq 0$$

a) Estymator :

$$\hat{P}(A) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{f(x_i)}{g(x_i)} h(x_i), \text{ gdzie próba } x_1, x_2, \dots, x_n \text{ jest losowana z rozkładu } g.$$

$$f(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \exp\left[-\frac{1}{2}x^2\right] \quad - \text{ rozkład } N(0, 1)$$

$$g(x) = \exp\left[-(x - 3.5)\right] \quad - \text{ przesunięty rozkład wykładniczy z } \lambda = 1$$

$$h(x) = \mathbb{1}_{X>3.5} = 1 \quad - \text{ funkcja charakteryzująca } 1 \text{ bo losowany } x \in [3.5, \infty)$$

Po ustaleniu do warunków:

$$\hat{P}(X > 3.5) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \exp\left[-\frac{1}{2}x_i^2 + x_i - 3.5\right]$$

b) Inne wyjście z problemu z przesuniętego rozkładu wykładniczego. Mamy podane próbki z rozkładu jednostajnego więc mamy skorzystać z metody odwrotnej dystrybuanty.

$$y = 1 - \exp\left[-x + 3.5\right]$$

$$y - 1 = -\exp\left[-x + 3.5\right]$$

$$1 - y = \exp\left[-x + 3.5\right]$$

$$3.5 - x = \ln(1 - y)$$

$$-x = -3.5 + \ln(1-y)$$

$$x = 3.5 - \ln(1-y)$$

$$x_1 = 3.5 - \ln(1 - 0.880) = 5.629256$$

$$x_2 = 3.5 - \ln(1 - 0.4704) = 4.135633$$

$$x_3 = 3.5 - \ln(1 - 0.11076) = 3.617388$$

$$\begin{aligned}\hat{P}(X > 3.5) &= \frac{1}{3\sqrt{2\pi}} \left[\exp \left\{ -\frac{1}{2} \cdot 5.629256^2 + 5.629256 - 3.5 \right\} + \right. \\ &\quad + \exp \left\{ -\frac{1}{2} \cdot 4.135633^2 + 4.135633 - 3.5 \right\} + \\ &\quad \left. + \exp \left\{ -\frac{1}{2} \cdot 3.617388^2 + 3.617388 - 3.5 \right\} \right] = \\ &= 0.0002640478\end{aligned}$$

Zadanie 7.

Przedstaw wytyczne Krajowego Standardu Aktuarialnego w zakresie stosowania modeli (tj. wyboru, tworzenia, modyfikowania i przeliczania modeli) dotyczące:

- a) (2p.) walidacji modeli,
- b) (3p.) walidacji i braku danych.

Walidacja modelu

Walidacja modelu obejmuje ocenę, czy:

- **Model jest dopasowany do zamierzonego celu pracy.** W tym kontekście aktuariusz powinien wziąć pod uwagę takie aspekty jak:
  - Dostępność, jakość i poziom szczegółowości danych wejściowych wymaganych przez model.
  - Adekwatność powiązań rozpoznanych w modelu.
  - Zdolność modelu do generowania odpowiedniego zakresu wyników wokół oczekiwanych wartości.
- **Model spełnia swoje specyfikacje.**
- **Wyniki modelu (pełne lub częściowe) są powtarzalne**, a wszelkie ewentualne różnice dają się wyjaśnić.

Standard wskazuje, że walidacja modelu **powinna być przeprowadzona przez osobę lub osoby, które nie tworzyły danego modelu**. Odstępstwo od tej zasady jest możliwe tylko wtedy, gdyby jej zastosowanie powodowało obciążenie niewspółmierne do ryzyka związanego z modelem. Dodatkowo, przy wykorzystywaniu wyników z konkretnego uruchomienia modelu, aktuariusz powinien rozważyć, czy walidacja nie powinna zostać przeprowadzona ponownie w całości lub w części.

Walidacja Danych

Aktuariusz powinien podjąć uzasadnione kroki w celu sprawdzenia spójności, kompletności i dokładności wykorzystywanych danych. Możliwe działania obejmują między innymi:

- **Uzgodnienie z dokumentami finansowymi:** Porównanie danych z zaudytowanymi sprawozdaniami finansowymi, zestawieniami obrotów i sald lub innymi odpowiednimi dokumentami, jeśli są dostępne.
- **Testowanie racjonalności:** Porównanie danych z danymi zewnętrznymi lub niezależnymi w celu oceny ich racjonalności.
- **Sprawdzenie spójności wewnętrznej:** Przetestowanie danych pod kątem ich wewnętrznej spójności oraz spójności z innymi istotnymi informacjami.
- **Porównanie z danymi historycznymi:** Zestawienie danych z danymi za poprzedni okres lub okresy.

Aktuariusz jest zobowiązany opisać podjęte kroki walidacyjne we wszystkich tworzonych raportach.

Postępowanie w Przypadku Braku Danych

W przypadku stwierdzenia braków w danych (takich jak nieadekwatność, niespójność czy niekompletność), aktuarusz musi wziąć pod uwagę ich możliwy wpływ na wyniki pracy.

1. **Ocena istotności:** Jeżeli braki w danych prawdopodobnie nie będą miały istotnego wpływu na wyniki, nie muszą być dalej rozpatrywane.
2. **Postępowanie przy istotnych brakach:** Jeżeli aktuarusz nie jest w stanie w zadowalający sposób usunąć istotnych braków, powinien rozważyć jedną z poniższych opcji:
  - **Odmówić lub przerwać świadczenie usług** zawodowych.
  - **Współpracować ze zleceniodawcą** w celu modyfikacji zlecenia lub uzyskania dodatkowych, odpowiednich danych.
  - **Wykonać usługi w najlepszy możliwy sposób**, jednocześnie ujawniając we wszystkich raportach informacje o brakach w danych oraz wskazując ich potencjalny wpływ na wyniki.

Zadanie 8.

Zanotowano następujące kwoty roszczeń: 130, 30, 90, 60, 190. Dopasowano do nich rozkład wykładniczy, dla którego średnią oszacowano metodą momentów.

- (2p.) Skonstruj wykres prawdopodobieństwo-prawdopodobieństwo (*p-p plot, probability plot*) i na jego podstawie oceń czy wybrano właściwy model.
- (3p.) Sprawdź dopasowanie tego rozkładu testem Kołmogorowa-Smirnowa. Przyjmij poziom istotności 0.05. Wartość krytyczna dla tego poziomu istotności wynosi: $\frac{1.36}{\sqrt{n}}$, gdzie n oznacza liczbę obserwacji.

Uwaga! Dla rozkładu wykładniczego: $F(x) = 1 - e^{-\lambda x}$, $x \geq 0$, $E(X) = \frac{1}{\lambda}$

Przednia, oszacowano metodą momentów dla tego trzeba porównać średnią z próbą z warstwicą oznaczającą.

$$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i = \frac{1}{\lambda}$$

$$\hat{\lambda} = \frac{1}{\bar{x}}$$

$$\bar{x} = \frac{130 + 30 + 90 + 60 + 190}{5} = \frac{500}{5} = 100$$

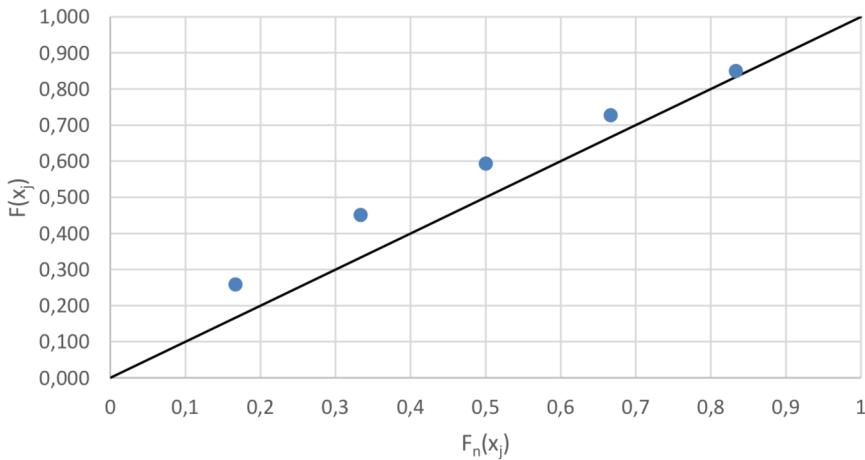
$$\hat{\lambda} = \frac{1}{100} = 0.01$$

$$F(x) = 1 - e^{-0.01x}$$

a) Trzeba obliczyć dystrybuantę empiryczną (w przypadku wykresu p-p bielejki liczb obserwacji powinno być $n+1$) dla oknówk uporządkowanych wzorczo.

j	x_j	$\hat{F}_n(x_j)$	$F(x_j)$
1	30	$\frac{1}{6} = 0.167$	$1 - \exp[-0.01 \cdot 30] = 0.259$
2	60	$\frac{2}{6} = 0.333$	$1 - \exp[-0.01 \cdot 60] = 0.451$
3	90	$\frac{3}{6} = 0.500$	$1 - \exp[-0.01 \cdot 90] = 0.593$
4	130	$\frac{4}{6} = 0.667$	$1 - \exp[-0.01 \cdot 130] = 0.727$
5	190	$\frac{5}{6} = 0.833$	$1 - \exp[-0.01 \cdot 190] = 0.850$

Wykres p-p

Mówimy teraz, że mamy przypuszczenie, że nasze obserwacje pochodzą z rozkładu wykładniczego.

- b) Jest test Chi-squared - Smirnowa - służy do weryfikacji hipotezy o zgodności rozkładu w próbie z określonym rozkładem teoretycznym.
- H_0 : Dane pochodzą z rozkładu wykładniczego o parametrze $\lambda = 0.01$
- H_1 : Dane nie pochodzą z tego rozkładu

Statystyka testowa:

$$D = \max_x |F_n(x) - F(x)|$$

Ponieważ dystrybuanta empiryczna jest funkcją skokową, mamy po prostu dystrybuanty dla x_j , przed i po skoku. Wartość przed skokiem to odczute jakaś $F_n(x_j^-)$. Tym razem dzielimy liczby obserwacji pier n .

j	x_j	$F_n(x_j^-)$	$F_n(x_j)$	$F(x_j)$	$ F_n(x_j^-) - F(x_j) $	$ F_n(x_j) - F(x_j) $
1	30	0	0.2	0.259	0.259	0.059
2	60	0.2	0.4	0.451	0.251	0.051
3	90	0.4	0.6	0.593	0.193	0.007
4	130	0.6	0.8	0.727	0.127	0.073
5	190	0.8	1	0.850	0.050	0.150

Wartość statystyki to maksimum z dwóch ostatnich kolumn:

$$D = 0.259$$

Wartość hutygma:

$$\frac{1.36}{\sqrt{5}} = 0.602$$

$$D = 0.259 < 0.602$$

czyli nie ma podstaw do odrzucenia H_0 . Wynik mały wartościowy
z parametrem $\lambda = 0.01$.

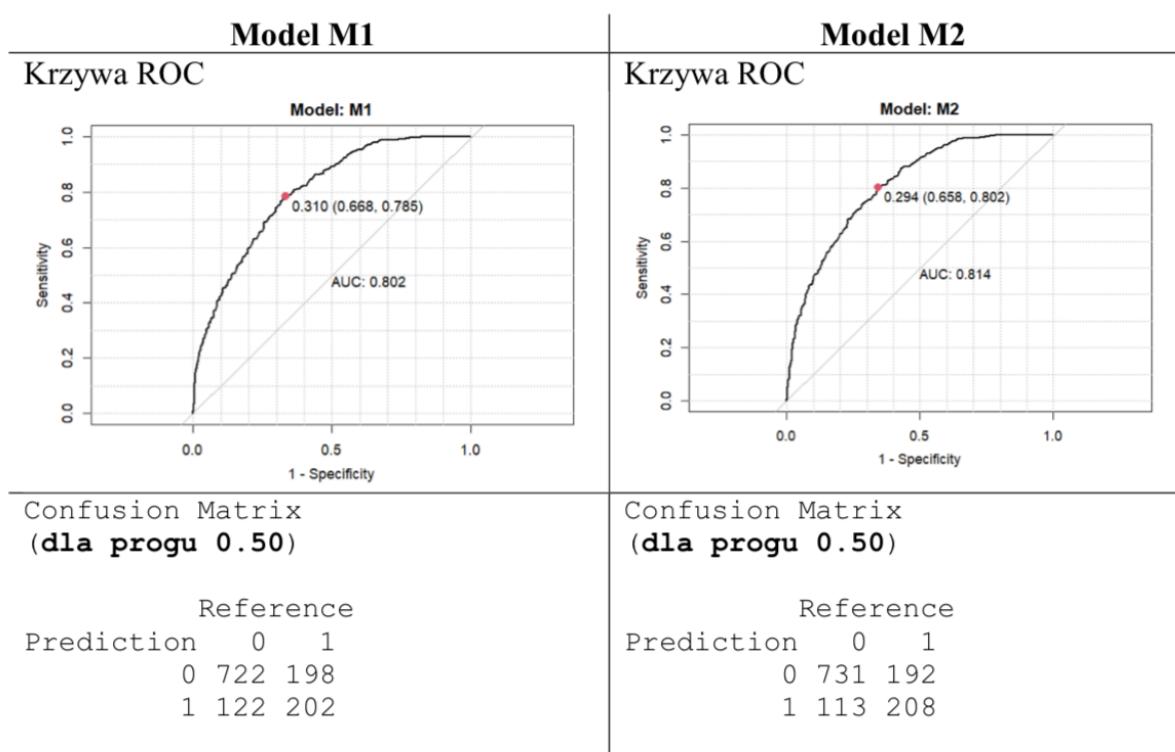
Zadanie 9.

Zadaniem aktuariusza jest wyznaczenie prognoz przedłużenia umowy ubezpieczenia na kolejny rok w pewnym portfelu ubezpieczeń. W tym celu, na podstawie zbioru uczącego, oszacował dwa modele logistyczne: model M1 i model M2. Zmienna zależna w tych modelach przyjmuje dwie wartości: Y=1, gdy klient przedłużył ubezpieczenie oraz Y=0, gdy nie przedłużył). Zmienne objaśniające to:

- **plec:** Płeć klienta (K - kobieta, M – mężczyzna)
- **zamieszkanie:** Zamieszkanie klienta (Miasto, Wies)
- **wiek:** Wiek klienta (zmienna jakościowa przyjmująca trzy kategorie: G1, G2, G3, przy czym im wyższa kategoria, tym klienci są starsi).
- **dochod:** Roczny dochód klienta w tys. zł (zmienna ilościowa).

Jakość oszacowanych modeli sprawdził, wykorzystując zbiór testowy.

Na etapie estymacji i testowania modeli uzyskał między innymi następujące wyniki (na wykresach liczby 0.310 i 0.294 oznaczają progi klasyfikacji, dla których uzyskano współrzędne wyróżnionych punktów):

Analiza dewiancji

Analysis of Deviance Table

```
Model M1: y ~ plec + zamieszkanie + wiek + dochod
Model M2: y ~ plec + zamieszkanie + wiek + dochod + wiek:dochod
  Resid. Df Resid. Dev Df Deviance Pr(>Chi)
1       1859      1894.8
2       1857      1871.6  2     23.141 9.439e-06 ***
```

- (2p.) Krótko omów wykorzystanie krzywej ROC do oceny modeli logistycznych.
- (2p.) Na podstawie podanych wyników wybierz lepszy model. Wybór uzasadnij.
- (1p.) Czy dla wybranego (w podpunkcie b)) modelu zastosowany próg klasyfikacji 0.50 jest optymalny? Odpowiedź uzasadnij.

Q) Krzywa ROC (Receiver Operating Characteristic) to narzędzie graficzne służące do oceny jakości modeli klasyfikacyjnych, w tym modeli regresji logistycznej. Ilustruje ona zdolność modelu do rozróżniania między dwiema klasami (np. klient przedłuży umowę vs. nie przedłuży).

- Interpretacja krzywej: Każdy punkt na krzywej ROC odpowiada parze (czułość, 1-swoistość) dla określonego progu klasyfikacji. Idealny model miałby krzywą przebiegającą blisko lewego górnego rogu wykresu, co oznaczałoby wysoką czułość i wysoką swoistość (niski wskaźnik fałszywych alarmów) jednocześnie. Linia przerywana pod kątem 45 stopni reprezentuje model losowy (nieposiadający żadnej mocy predykcyjnej).
- Pole pod krzywą (AUC): Jakościową miarą podsumowującą całą krzywą jest pole pod krzywą ROC (AUC - Area Under the Curve). Przyjmuje ono wartości od 0 do 1, gdzie:
  - AUC = 1 oznacza klasyfikator idealny.
  - AUC = 0.5 oznacza klasyfikator losowy.
  - AUC > 0.5 oznacza, że model ma zdolność predykcyjną lepszą niż losowa. Im wartość AUC jest bliższa 1, tym lepsza jest ogólna zdolność modelu do rozróżniania klas, niezależnie od wybranego progu klasyfikacji.

b) Lepszy jest model M2.

- Analiza dewiacji - p-value dla modelu M2 jest bardzo niskie, oznacza to, że dodanie interakcji w modelu M2 przynosi statystyczne istotne poprawę w dopasowaniu modelu w porównaniu z modelem M1.
- Wymiana ROC - wyższa wartość AUC (pole pod wykresem) wskazuje na jego lepszą zdolność do rozróżniania klientów.
- Confusion Matrix :

$$M1: (722 + 202) / 1244 = 0.742\bar{d}$$

$$M2: (731 + 208) / 1244 = 0.754\bar{d}$$

Model M2 lepiej klasyfikuje przypadki.

c) Prog 0.50 dla modelu M2:

$$\text{cudzo} = \frac{202}{192+202} = 0.520$$

$$\text{specyfum} = \frac{731}{731+192} = 0.866$$

Prog 0.294 ma wyższy ROC dla modelu M2:

$$\text{cutoff} = 0.202$$

$$\text{specificity} = 0.706$$

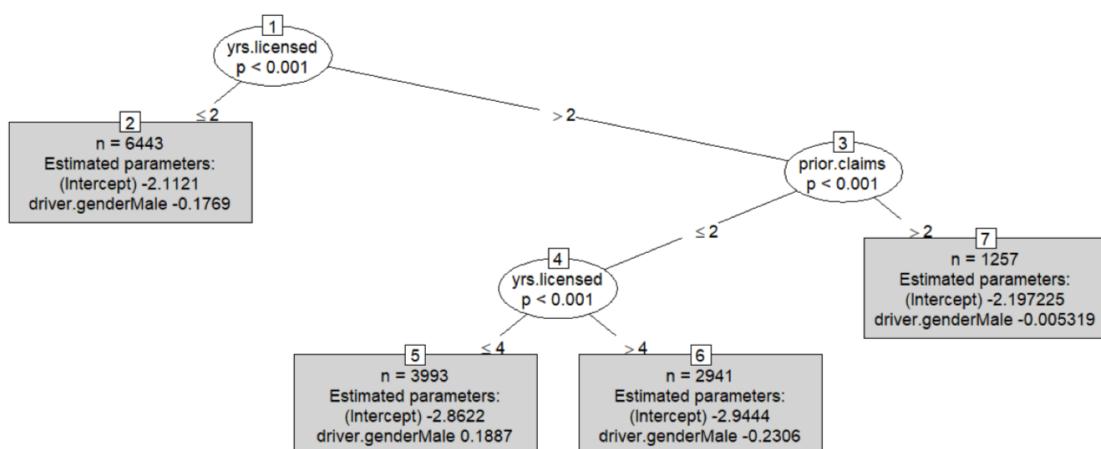
Prog 0.50 nie jest optymalny, prog na wyższy ROC ma wyższe cutoff
a w tym przypadku firma może klasyfikować lepszych klientów, których
faktycznie predycja uważa mniej preferując wyższe cutoff.

Zadanie 10.

- a) (2p.) Omów jedną wybraną regułę określającą, kiedy węzeł w drzewie regresyjnym jest przyjmowany za końcowy (jest uznawany za liść).
- b) (3p.) Liczbę roszczeń K_i w pewnym portfelu ubezpieczeń AC modelowano z uwzględnieniem następujących zmiennych objaśniających:
- $driver.age$ – wiek kierowcy w latach (zmienna ilościowa),
  - $prior.claims$ – liczba wcześniej zgłoszonych roszczeń (zmienna ilościowa),
  - $yrs.licensed$ – okres posiadania prawa jazdy w latach (zmienna ilościowa),
  - $driver.gender$ – płeć kierowcy (zmienna jakościowa przyjmująca dwie kategorie: Female i Male).

Przyjęto dla K_i rozkład Poissona i skonstruowano binarne drzewo GLM (*Generalized Linear Model Tree*) przedstawione na rysunku 10.1. Dla liści podano oszacowania modeli regresji Poissona z linkiem kanonicznym. Opisz grupę kierowców, która średnio rocznie zgłasza najwięcej szkód (grupa A) i grupę, która średnio rocznie zgłasza najmniej szkód (grupa B). Dla grupy A oszacuj prawdopodobieństwa wystąpienia co najmniej jednego roszczenia.

Rys. 10.1

a)

Jedną z reguł stosowanych do określenia, kiedy węzeł w drzewie regresyjnym staje się węzłem końcowym (liściem), jest **osiągnięcie przez niego z góry ustalonej, maksymalnej głębokości**.

Głębokość węzła jest definiowana na podstawie jego "generacji" w strukturze drzewa. Węzeł główny (tzw. korzeń), od którego zaczyna się całe drzewo, ma głębokość zero. Jego bezpośredni potomkowie (węzły-dzieci) mają głębokość jeden, ich potomkowie — głębokość dwa, i tak dalej.

Zastosowanie tej reguły polega na ustaleniu limitu, jak "głęboko" drzewo może się rozrastać. Kiedy dany węzeł osiągnie tę maksymalną, zdefiniowaną wcześniej głębokość, jest automatycznie uznawany za węzeł końcowy i nie podlega dalszym podziałom, nawet jeśli podział mógłby poprawić model. Na przykład, jeśli maksymalna głębokość zostanie ustalona na dwa, wszystkie węzły na tym poziomie (czyli w trzeciej "generacji") staną się liśćmi drzewa.

b) Należy obliczyć oczekiwane liczbę roszczeń dla każdego pnia dla wszystkich liści.

2 linki homogennego w regresji Poissona:

$$\lambda = \exp \{ \beta_0 + \beta_1 \cdot \text{driver.genderMale} \}$$

• List 2:

$$\lambda_K = \exp \{ -2.1121 \} = 0.1210$$

$$\lambda_M = \exp \{ -2.1121 - 0.1769 \} = 0.1015$$

• List 5:

$$\lambda_K = \exp \{ -2.8622 \} = 0.0571$$

$$\lambda_M = \exp \{ -2.8622 + 0.1887 \} = 0.0690$$

• List 6:

$$\lambda_K = \exp \{ -2.9444 \} = 0.0526$$

$$\lambda_M = \exp \{ -2.9444 - 0.2306 \} = 0.0418$$

• List 7:

$$\lambda_K = \exp \{ -2.197225 \} = 0.1111$$

$$\lambda_M = \exp \{ -2.197225 - 0.005319 \} = 0.105$$

Grupa A: kobiety, które posiadają prawo jazdy nie dłużej niż 2 lata
(niewielkie od liczby zgłoszonych wypadków i wieku)

$$\lambda = 0.1210$$

$$P(h \geq 1) = 1 - P(h=0) = 1 - e^{-0.121} = 0.114$$

Grupa B: mężczyźni, którzy posiadają prawo jazdy ponad 4 lata i
wysokie zgłosili w najmniej 2 wypadki (niewielkie od
wieku)

$$\lambda = 0.0418$$